

JAKOV GOTOVAC

marija barbieri



*Ja čvrsto vjerujem da ipak presudnu ulogu u vrijednosti
jednog muzičkog djela ima talent i stvaralačka snaga
umjetnika. Svatko može naučiti muzičku konstrukciju,
ali glazba mora izazivati emociju, a to je već stvar talenta.*

Jakov Gotovac

U umjetnosti svakog naroda postoje ličnosti koje nose sva obilježja tla na kojemu su poniknule, čije je djelo neraskidivo vezano za zemlju u kojoj su se rodile i narod iz kojega su potekle. Njihov je opus prepoznatljiv i nezamjenjiv, samosvojan, a ipak toliko općeljudski i svima zanimljiv. U hrvatskoj glazbi i umjetnosti takva je ličnost Jakov Gotovac. Njegovi „Ero s onoga svijeta“, „Simfonijsko kolo“, „Koleda“ i „Himna slobodi“ iz „Dubravke“ bila su, jesu i ostat će trajna remekdjela hrvatske kulture.

Jakov Gotovac (1895.-1982.) se pojavio u hrvatskoj glazbi u doba koje je za takvom ličnošću upravo vapilo. Ilirske ideje prema kojima je uzor narodnom stvaralaštvu trebala biti narodna glazba i narodno pjesništvo našle su u XIX. stoljeću svojega predstavnika u Vatroslavu Lisinskom (1819.-1854.). Ali ni Ivan pl. Zajc (1832.-1914.) ni Blagoje Bersa (1873.-1934.), najvažniji predstavnici hrvatske glazbe do pojave Gotovca, nisu nastavili tim putem. U njoj nije nastalo djelo koje bi se moglo smatrati pravom nacionalnom operom, poput npr. „Prodane nevjeste“ u

Češkoj, koje bi bilo u duhu narodnog, izraz osjećajnog i doživljajnog svijeta naroda iz kojeg je potekao autor, koje bi u sebi nosilo značajke narodnog izraza i kroz osjećaj pojedinca izrazilo kolektivnu osjećajnost. Ono se pojavilo tek 2. studenoga 1935. godine u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu. Bio je to „Ero s onoga svijeta“, kruna stvaralaštva tada 40-godišnjeg autora do koje je došao prirodnim razvojnim putem.

Jakov Gotovac rođen je 11. listopada 1895. godine u Splitu, ali je podrijetlom iz gorštačkog kraja srednje Dalmacije koji je dao nekoliko autohtonih stvaralaca kao što su Ivan Meštrović (1883.-1962.), Dinko Šimunović (1873.-1933.), Milan Begović (1876.-1948.) i Krsto Odak (1888.-1965.). U Splitu je završio Klasičnu gimnaziju i stekao prve glazbene spoznaje od Antuna Dobronića (1878.-1955.). Suradivao je s Josipom Hatzeom (1879.-1959.), jednom od središnjih ličnosti glazbenog života grada. Za povremenih boravaka u Zagrebu, gdje je studirao pravo, učio je kontrapunkt s Vjekoslavom Rosenbergom-Ružićem (1879-1954). „Dva scherza“ za mješoviti zbor i „Dva muška zbora“, op. 1 i 3, pokazala su njegov neprijeporni talent, i Gotovac je odlučio posve se posvetiti glazbi.

Jednogodišnji boravak u Beču iskoristio je da sluša predavanja skladatelja Josepha Marxa na Muzičkoj akademiji i 1923. godine vratio se u Zagreb, da bi već 1925. godine nastalo njegovo prvo remekdjelo „Koleda“, narodni obred u pet dijelova za muški zbor i mali instrumentalni sastav,

koje je praisvelo Pjevačko društvo „Guslar“ u Splitu pod Hatzeovim ravnanjem. Skladajući u narodnom duhu, Gotovac je od drevnog slavenskog običaja obrednog čestitanja - koledanja, stvorio autentično umjetničko djelo u kojem je sačuvao ugođaj i duh starog narodnog običaja. Bogato harmonizirani glasovi i vrlo apartan izbor instrumenata čine tu skladbu biserom hrvatske glazbe, a već 1926. godine nastaje drugo Gotovčevo remekdjelo i temeljni kamen hrvatske orkestralne glazbe „Simfonijsko kolo“. Skladano u obliku velikog rondo, s bogatim kontrastima, blještavog kolorita, efektne instrumentacije i pregnantne ritmike, građeno u stalnoj gradaciji odmah je pobudilo pozornost koreografa. Praizvela ga je u Zagrebu 1927. godine Zagrebačka filharmonija pod ravnanjem Krešimira Baranovića.

Radeći u kazalištu stalno u vezi s glazbenom scenom, Gotovac je bio privučen i tom vrstom stvaralaštva, pa je prvi njegov doprinos na tome području bila scenska glazba za pastirsku igru „Dubravka“ Ivana Gundulića skladana 1928. godine. Tu je pokazao još jednu svoju veliku kvalitetu - znanlačko dovodenje i obimnije skladbe do idejnog vrhunca. Težište u instrumentaciji na skupini drvenih puhača, što daje djelu pastoralni ugođaj, primjena starih tonaliteta koja stvara arhaičnu obojenost, s ukusom uporabljena komika i groteska koje odaju zdrav duh, prirodno dovode do završne zanosne „Himne slobodi“, prožete gotovo pobožnom svečanošću i dahom minulih vremena.

Gotovčeva prva opera „Morana“ praisvedena je u Brnu 1930. godine, a tek nakon inozemnih uspjeha premijerno izvedena sljedeće godine u Zagrebu. „Morana“ je narodna opera realističkog stila sa zbivanjem iz hrvatskog seoskog života, arhaična ugođaja i sa sadržajem iz legendi, neka vrsta seoske priče o Romeu i Juliji, ali sa sretnim završetkom. Puna je žarke i raspjevane melodije južnjačkog kraja, sa sjajnim i zvučnim zborovima i plesovima u narodnom duhu, nadahnutim glazbenim folklorom dinarskog određenja, u kojoj je autor dao zamaha neobično bujnoj fantaziji kolorističke instrumentacije uz umjereni harmonijski modernizam, puna je svježine i mladosti.

Njegova najbolja djela, a to su u većini ona ranija, čvrsta su cjelina kontinuiranog razvoja koji prirodno dovodi do vrhunca. On u njima ne sustaje niti zastaje, i ona su u sadržajnom i formalnom pogledu uravnotežena, u njima je sadržan njegov naglašen smisao za dramatsko oblikovanje i profiliranje likova, za gradaciju i dramu, ali i osjećaj za liriku. Ljubavni osjećaji kreću se od nježnog drhtaja mladog zaljubljenog srca do usplamtjelog ljubavnog žara. Njegov humor, neusiljen, spontan i neposredan, vrcav i duhovit, ali nikad neukusan ili banalan, pretjeran ili na rubu karikature, istaknut je duhovitom uporabom puhačkih instrumenata, gudača i udaraljki. Sve je to odjeveno u istinsko narodno ruho, puno boje, običaja, ritma, legende i majstorski instrumentirano.

Gotovčeva glazba neposrednog je djelovanja, i to ga je čvrsto ugradilo u hrvatsko narodno biće.

Crpeći na izvorima narodne umjetnosti stvorio je djela iznimne ljepote, a nesumnjivi vrhunac je komična opera „Ero s onoga svijeta“. Valja naglasiti i Gotovčev siguran osjećaj za jezik i tekst, čime se ne mogu odviše pohvaliti ni istaknutiji, pa i noviji hrvatski skladatelji. A kad je o samome „Eru“ riječ, tu je i nepogrešiv instinkt koji ga je doveo do istaknutog književnika i dramskog pisca Milana Begovića, a on mu je na njegov scenarij sročio jedan od najboljih libreta komične opere u cjelokupnoj svjetskoj opernoj literaturi, sa živim likovima i uvjerljivim dramskim situacijama. Libreto „Ere“ preveden je na devet jezika a opera se izvodila u svim kazalištima bivše države, izvedena je i u osamdesetak inozemnih kazališta te doživjela oko četiri tisuće izvedaba. Bilo bi dobro da u nas postoji ustanova koja evidentira izvedbe barem kapitalnih djela hrvatske glazbe!

Svojemu glazbenom *credu* Gotovac je ostao dosljedan cijeloga života i nastavio skladati prepoznatljivim stilom. Služio se redovito s dvama elementima: ljudskim glasom i orkestrom i u popijevkama glasovirom. Simfonije, koncerti i komorna glazba nisu mu bili bliski i u njih se nije upuštao. Njegovo kontrapunktsko tkivo prilično je skromno, a harmonije mu odaju tradicionalnu tonalnu okosnicu. Struktura mu je

gotovo uvijek homofona. Sve je to karakteristično za umjetnika nacionalnog smjera, kao što je karakterističan i izbor motiva. Uz već spomenutu ljubavnu liriku, Gotovac ima naglašenu sklonost prema humoru i satiri, i to je u glazbi izrazio nizom duhovitih uporaba puhačkih instrumenata, gudača i udaraljki, s posebnom karakterizacijom ljudskoga glasa koja od izvođača zahtijeva potpunu predanost tekstu. U karakterizaciji komičnih likova njegov siguran instinkt nikad nije dopustio banalna i neukusna sredstva. A na kraju svoga stvaralaštva u „Dalmaru“, ljubavnoj priči ilirske kneginje Dalmaro i delmatskog vojskovođe Daliona, vođen iskrenim nadahnućem, upotrebljava svoju karakterističnu melodijsku liniju koja se ističe u svoj svojoj punoći, zaobljenosti i nizanju širokih lukova u kojima uvijek ima mjesta za napetost i popuštanje. No u toj se opernoj legendi ne vidi utjecaj našeg folklor. Bogata i visoko kvalitetna instrumentacija dočarava i živopisan krajolik jadranske obale te ističe dramske trenutke - zaplete i vrhunce za koje Gotovac ima posebice istančan osjećaj.

Jakov Gotovac najuvjerljiviji je predstavnik hrvatskog nacionalnog bića i, ma koliko se neki „stručnjaci“ trudili osporavati njega kao skladatelja, neprijeporna je činjenica da je njegov opus daleko prešao granice „struke“ i postao općenarodna svojina. Kao sva istinska remekdjela uvijek i svugdje!